

Категорія справи № 373/2054/16-ц: **Окремі процесуальні питання; Інші процесуальні питання.**

Надіслано судом: **не визначено.** Зареєстровано: **25.01.2019.** Оприлюднено: **25.01.2019.**

Дата набрання законної сили: **16.01.2019**

Номер судового провадження: **14-446цс18**

Верховний
Суд

ПОСТАНОВА

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

16 січня 2019 року

м. Київ

Справа № 373/2054/16-ц

Провадження № 14-446цс18

Велика Палата Верховного Суду у складі:

судді-доповідача СитнікО.М.,

суддів: Антонюк Н. О., Бакуліної С. В., Британчука В. В., Гудими Д. А., Данішевської В. І., Кібенко О. Р., Князева В. С., Лобойка Л. М., Лященко Н. П., Прокопенка О. Б., Рогач Л. І., Саприкіної І. В., Ткачука О. С., Уркевича В. Ю., Яновської О. Г.,

учасники справи:

позивач - ОСОБА_3,

відповідач - ОСОБА_4,

розглянула в порядку спрощеного позовного провадження касаційну скаргу ОСОБА_4 на рішення Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 06 лютого 2017 року в складі судді Керекези Я. І. та постанову Апеляційного суду Київської області від 16 січня 2018 року у складі колегії суддів Яворського М. А., Кашперської Т. Ц., Фінагєєва В. О.

у цивільній справі за позовом ОСОБА_3 до ОСОБА_4 про стягнення боргу, та

УСТАНОВИЛА:

У листопаді 2016 року ОСОБА_3 звернувся до суду з позовом до ОСОБА_4, уточнивши який, просив стягнути з останнього борг за договором позики від 17 грудня 2015 року у розмірі 13 000,00 доларів США, 3 % річних від суми заборгованості за весь час прострочення з перерахунком суми, що підлягає сплаті у гривнях, за офіційним курсом долара США на день платежу.

Свої вимоги позивач обґрунтував тим, що 17 грудня 2015 року він надав відповідачу 13 000,00 доларів США, які останній зобов'язувався повернути в строк до 31 січня 2016 року, однак свої зобов'язання за договором позики не виконав - кошти не повернув.

Рішенням Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 06 лютого 2017 року позов задоволено частково. Стягнуто з ОСОБА_4 на користь ОСОБА_3 13 000,00 доларів США основного боргу з перерахунком суми, що підлягає сплаті у гривнях за офіційним курсом долара США на день платежу, та 3 % річних у розмірі 10 734,01 грн. Вирішено питання про розподіл судових витрат.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що у визначений розпискою строк ОСОБА_4 суму боргу, отриману в іноземній валюті, позивачу не повернув, у зв'язку із чим з відповідача на користь ОСОБА_3 підлягає стягненню сума боргу, зазначена в розписці у доларах США, із перерахунком вказаної суми у гривнях за офіційним курсом Національного банку України (далі - НБУ), встановленим на день платежу, а також 3 % річних згідно з частиною другою статті 625 Цивільного кодексу України (далі - ЦК України).

Визначаючи суму, яка підлягає стягненню за спірним зобов'язанням, суд першої інстанції послався на правову позицію, викладену в постанові Верховного Суду України від 21 грудня 2016 року в справі № 6-1672цс16.

Постановою Апеляційного суду Київської області від 16 січня 2018 року рішення Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 06 лютого 2017 року залишено без змін.

Апеляційний суд, залишаючи рішення суду першої інстанції без змін, погодився з його висновками про стягнення з відповідача боргу, оскільки останнім не спростовано доводи ОСОБА_3 про укладення вказаного договору позики та отримання коштів.

У лютому 2018 року ОСОБА_4 звернувся з касаційною скаргою, в якій, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просив оскаржувані судові рішення скасувати та ухвалити нове рішення, яким відмовити в задоволенні позову.

Наведені у касаційній скарзі доводи

Касаційну скаргу мотивовано тим, що під час розгляду справи не підтверджено, що саме відповідачем підписана розписка, оскільки висновком експерта встановлено, що підпис виконано від імені ОСОБА_4, а не самим ОСОБА_4; суму боргу, що підлягає стягненню, не визначено у гривні та не зазначено, що курс гривні до іноземної валюти повинен братися на день ухвалення судом рішення.

Ухвалою Верховного Суду від 16 березня 2018 року у справі відкрито касаційне провадження.

У квітні 2018 року до Верховного Суду надійшов відзив представника ОСОБА_3 - ОСОБА_5 на касаційну скаргу, в якому заявник просив залишити касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення без змін, посилаючись на їх законність та обґрунтованість, вказуючи, що висновки експертів не спростовують твердження позивача про отримання коштів ОСОБА_4, а визначена сума стягнення відповідає правовій позиції, викладеній Верховним Судом України в постанові від 21 грудня 2016 року в справі № 6-1672цс16.

Ухвалою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 01 серпня 2018 року справу призначено до судового розгляду, а ухвалою від 29 серпня 2018 року передано на розгляд Великої Палати Верховного Суду з посиланням на частину п'яту статті 403 та підпункт 7 пункту 1 розділу XIII «Перехідні положення» Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК України).

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду в ухвалі зазначив, що є підстави для відступу від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду України від 02 липня 2014 року у справі № 6-79цс14, у якій зазначено, що, незалежно від валюти боргу (тобто грошової одиниці, в якій обчислена сума зобов'язання), валютою платежу, тобто засобом погашення грошового зобов'язання і фактичного його виконання, є національна валюта України - гривня. Відтак у національній валюті України підлягають стягненню й інші складові грошового зобов'язання, передбачені, зокрема, у статті 1048 ЦК України, та при застосуванні статті 625 ЦК України. Отже, у справі, яка переглядається, суд неправильно застосував зазначені норми права, визначаючи суму погашення грошового зобов'язання в іноземній валюті.

Тобто Верховним Судом України зроблено висновок, що якщо особа, яка отримала позику в іноземній валюті, не виконала своїх зобов'язань, то з неї стягується сума, визначена в гривневому еквіваленті.

Подібний висновок зроблено у постанові Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 25 липня 2018 року в справі № 308/3824/16-ц, де вказано, що, незалежно від визначеної сторонами валюти боргу у зобов'язанні (тобто грошової одиниці, в якій обчислена сума зобов'язання), валютою платежу, тобто засобом погашення грошового зобов'язання і фактичного його виконання, є виключно національна валюта України - гривня - у разі відсутності у сторін відповідної ліцензії НБУ на здійснення валютних операцій. Таким чином, рішення суду про стягнення з відповідача суми боргу в іноземній валюті за відсутності у позивача індивідуальної ліцензії на здійснення валютних операцій є неправомірним й недопустимим способом захисту цивільних прав, оскільки іноземна валюта у спірних правовідносинах між названими сторонами спору може бути виключно валютою боргу, втім не валютою платежу.

Верховний Суд у складі Другої судової палати Касаційного цивільного суду зазначив, що тлумачення абзацу першого частини першої статті 1046, абзацу першого частини першої статті 1049 ЦК України дозволяє стверджувати, що законодавцем не забороняється стягнення боргу за договором позики в іноземній валюті. Більше того, цивільним законодавством покладається обов'язок на позичальника повернути те, що він отримав на підставі договору позики.

Це підтверджується використанням таких формулювань: «зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості» (абзац перший частини першої статті 1046 ЦК України); «позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем)» (абзац перший частини першої статті 1049 ЦК України).

Колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду вказувала, що у пунктах 47, 55 постанови Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року у справі № 14-134цс18 зроблено висновок, що правовий режим іноземної валюти на території України, хоча і пов'язується з певними обмеженнями в її використанні як платіжного засобу, але не виключає здійснення платежів в іноземній валюті. У разі зазначення у судовому рішенні про стягнення суми коштів в іноземній валюті з визначенням еквівалента такої суми у гривні стягувачеві має бути перерахована вказана у резолютивній частині судового рішення сума в іноземній валюті, а не її еквівалент у гривні, тобто Великою Палатою Верховного Суду допускається стягнення боргу в іноземній валюті, при цьому не здійснено відступу від постанови Верховного Суду України від 02 липня 2014 року у справі № 6-79цс14.

Крім того, колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду зазначила про необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у спорах про стягнення боргу за договором позики в іноземній валюті для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, у зв'язку із чим вказує на те, що справа містить також виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики, оскільки відсутність вирішення питання про можливість/неможливість стягнення суми боргу за договором позики в іноземній валюті призводить до досить неоднозначних висновків при вирішенні спорів про стягнення суми боргу і визначення еквівалента в національній валюті.

Для прикладу колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду наводить:

- постанову Верховного Суду України від 21 червня 2017 року у справі № 910/2031/16, де зроблено висновок, що «якщо у договорі визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті та передбачено, що сума, яка підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, проте фактично такий платіж ще не здійснено, оскільки боржник не виконав зобов'язання у строк, встановлений договором, стягненню підлягає сума у гривнях, яка визначається еквівалентно за офіційним курсом відповідної валюти на день подання позову (заяви про збільшення позовних вимог)»;

- постанову Верховного Суду від 30 січня 2018 року у справі № 303/5407/15-ц, в якій зазначено, що хоча позивач у позовній заяві і просила стягнути з відповідача на свою користь борг за договором позики від 06 липня 2011 року у сумі 5 000,00 доларів США, що еквівалентно 39 861 грн, проте апеляційний суд залишив поза увагою, що позов подано у серпні 2011 року, а апеляційним судом ухвалено рішення в січні 2016 року, тому станом на час ухвалення цього рішення не може бути сума боргу 5 000,00 доларів США еквівалентно 39 861,00 грн, враховуючи значний проміжок часу між зверненням позивача до суду з позовом та ухваленням апеляційним судом рішення, динаміку зростання курсу іноземних валют по відношенню до національної валюти України. Отже, Верховний Суд зробив висновок про часткове задоволення касаційної скарги, зміну оскаржуваного рішення апеляційного суду у частині визначеної судом суми боргу в гривнях (еквівалент валюти) та стягнення суми боргу у розмірі 5 000,00 доларів США, що еквівалентно за курсом НБУ на день платежу (ухвалення рішення) 123 200,00 грн замість 39 861,00 грн;

- постанову Верховного Суду від 07 квітня 2018 року у справі № 916/1435/17, у якій вказано, що стягненню підлягає грошова сума у гривнях, яка визначається еквівалентно за офіційним курсом відповідної валюти на день подання позову;

- постанову Верховного Суду від 13 червня 2018 року у справі № 750/12868/16-ц, де міститься висновок про те, що виходячи із загальних засад принципу диспозитивності цивільного процесу, відповідно до якого суд не може виходити за межі заявлених позовних вимог, та з урахуванням того, що позивач ставив питання саме про стягнення боргу у розмірі 78 191,10 грн, що є еквівалентом 2 934,00 доларів США станом на 28 грудня 2016 року, позовні вимоги не збільшував, а також тих обставин, що станом на день ухвалення рішення судом першої

інстанції (01 лютого 2017 року) курсова різниця, порівняно зі здійсненим позивачем розрахунком, є незначною, колегія суддів погоджується з розміром стягнутої судом першої інстанції суми боргу;

- постанову Верховного Суду від 20 червня 2018 року у справі № 925/1049/13, де зазначено, що у разі пред'явлення позову про стягнення грошової суми в іноземній валюті суд у мотивувальній частині рішення наводить розрахунки з переведенням іноземної валюти в українську за курсом, встановленим НБУ на день ухвалення рішення. З огляду на визначення в кредитному договорі виконання зобов'язання у вигляді грошового еквівалента в іноземній валюті та наявність у позивача ліцензії на використання іноземної валюти на території України визначення господарськими судами заборгованості в іноземній валюті та у гривневому еквіваленті станом на дату прийняття рішення є правильним;

- постанову Верховного Суду від 05 липня 2018 року у справі № 761/1617/15-ц, в якій зроблено висновок, що, встановивши, що відповідач доказів повернення коштів, отриманих у позивача у борг, у строки, визначені договором позики, не надав, суд першої інстанції, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, ураховуючи умови договору та положення статті 533 ЦК України, зробив обґрунтований висновок про стягнення суми боргу відповідно до умов договору та положень цієї норми, визначену за курсом долара США станом на день ухвалення судового рішення, як зазначено у позовних вимогах.

З огляду на викладене Друга судова палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду вважала, що є очевидна необхідність формування єдиної правозастосовчої практики у спорах про стягнення боргу за договором позики в іноземній валюті для забезпечення розумної передбачуваності судових рішень, а тому є необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухвалених рішеннях Верховного Суду України, та справа містить виключну правову проблему і її вирішення необхідне для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Ухвалою Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року вказану справу прийнято для продовження розгляду за правилами спрощеного позовного провадження.

Позиція Великої Палати Верховного Суду

Перевіривши наведені в касаційній скарзі доводи, Велика Палата Верховного Суду вважає, що касаційна скарга підлягає частковому задоволенню з огляду на таке.

Згідно з положеннями частини другої статті 389 ЦПК України підставою касаційного оскарження є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Суди встановили, що ОСОБА_4 отримав від ОСОБА_3 13 000,00 доларів США, які зобов'язувався повернути не пізніше 31 січня 2016 року, що підтверджується розпискою від 17 грудня 2015 року.

Також судами попередніх інстанцій з'ясовано, що ОСОБА_4 взятих на себе зобов'язань не виконав - грошові кошти не повернув.

Посилання на допустимість доказів, а саме розписки про позику, зазначене у касаційній скарзі, Велика Палата Верховного Суду бере до уваги та зазначає, що встановлення обставин справи, дослідження та оцінка доказів є прерогативою судів першої та апеляційної інстанцій. Це передбачено як статтями 58, 59, 212 ЦПК України у редакції, що діяла на час розгляду справи у суді першої інстанції, так і статтями 77, 78, 79, 80, 89, 367 ЦПК України у редакції від 03 жовтня 2017 року. Порушень порядку надання та отримання доказів у суді першої інстанції апеляційним судом не встановлено, оцінка доказів зроблена як судом першої, так і судом апеляційної інстанцій. Суд касаційної інстанції не наділений повноваженнями втручатися в оцінку доказів.

Однакове застосування закону забезпечує загальнообов'язковість закону, рівність перед законом та правову визначеність у державі, яка керується верховенством права. Єдина практика застосування законів поліпшує громадське сприйняття справедливості та правосуддя, а також довіру до відправлення правосуддя.

Неодноразове ухвалення протилежних і суперечливих судових рішень, особливо судами вищих інстанцій, може спричинити порушення права на справедливий суд, закріплене в пункті 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року.

Загальновизнаний принцип правової визначеності передбачає стабільність правового регулювання і виконуваність судових рішень.

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду України від 02 липня 2014 року в справі № 6-79цс14, з огляду на таке.

У постанові від 02 липня 2014 року (справа № 6-79цс14) Верховний Суд України не погодився із висновками суду касаційної інстанції, який залишив без змін рішення апеляційного суду про стягнення основного боргу, процентів за користування позикою в розмірі облікової ставки НБУ та 3 % річних від простроченої суми в іноземній валюті - доларах США, зробив висновок, що незалежно від валюти боргу (тобто грошової одиниці, в якій обчислена сума зобов'язання), валютою платежу, тобто засобом погашення грошового зобов'язання і фактичного його виконання є національна валюта України - гривня. Відтак у національній валюті України підлягають стягненню і інші складові грошового зобов'язання, передбачені, зокрема, у статті 1048 ЦК України, та при застосуванні статті 625 ЦК України.

Касаційний цивільний суд у складі Верховного Суду у постанові від 25 липня 2018 року в справі № 308/3824/16-ц, крім іншого, зазначив, що, незалежно від визначеної сторонами валюти боргу у зобов'язанні (тобто грошової одиниці, в якій обчислена сума зобов'язання), валютою платежу, тобто засобом погашення грошового зобов'язання і фактичного його виконання, є виключно національна валюта України - гривня - у разі відсутності у сторін відповідної ліцензії НБУ. Таким чином, рішення суду про стягнення з відповідача суми боргу в іноземній валюті за відсутності у позивача індивідуальної ліцензії на здійснення валютних операцій є неправомірним й недопустимим способом захисту цивільних прав, оскільки іноземна валюта у спірних правовідносинах між названими сторонами спору може бути виключно валютою боргу, втім не валютою платежу.

При касаційному перегляді необхідно визначити, у якій валюті має виконуватися зобов'язання у разі, якщо у позику передавалась іноземна валюта, так і правову природу валюти при визначенні 3 % річних, передбачених у частині другій статті 625 ЦК України.

Частиною першою статті 526 ЦК України передбачено, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Згідно з частиною першою статті 626 ЦК України договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків.

У частині першій статті 627 ЦК України визначено, що сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Частиною першою статті 1046 ЦК України передбачено, що за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Відповідно до частини першої статті 1049 ЦК України позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором.

Статтею 99 Конституції України встановлено, що грошовою одиницею України є гривня.

При цьому Основний Закон не встановлює заборони щодо можливості використання в Україні грошових одиниць іноземних держав.

Відповідно до статті 192 ЦК України іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Тобто відповідно до чинного законодавства гривня має статус універсального платіжного засобу, який без обмежень приймається на всій території України, однак обіг іноземної валюти обумовлений вимогами спеціального законодавства України.

Такі випадки передбачені статтею 193, частиною четвертою статті 524 ЦК України, Законом України від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність», Декретом Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі Декрет № 15-93), Законом України від 23 вересня 1994 року № 185/94-ВР «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті».

Декретом № 15-93 встановлено режим здійснення валютних операцій на території України, визначено загальні принципи валютного регулювання, повноваження державних органів і функції банків та інших фінансових установ України в регулюванні валютних операцій, права й обов'язки суб'єктів валютних відносин, порядок здійснення валютного контролю, відповідальність за порушення валютного законодавства.

У статті 1 Декрету № 15-93 визначено, що терміни, які використовуються в цьому Декреті, мають таке значення:

«валютні цінності»:

валюта України - грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України;

іноземна валюта - іноземні грошові знаки у вигляді банкнотів, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України.

Для цілей цього Декрету надалі під термінами: «валюта України» розуміється як власне валюта України, так і платіжні документи та інші цінні папери, виражені у валюті України;

«іноземна валюта»: розуміється як власне іноземна валюта, так і банківські метали, платіжні документи та інші цінні папери, виражені в іноземній валюті або банківських металах;

«валютні операції»: операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

«резиденти»: фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання на території України, у тому числі ті, що тимчасово перебувають за кордоном;

«нерезиденти»: фізичні особи (іноземні громадяни, громадяни України, особи без громадянства), які мають постійне місце проживання за межами України, в тому числі ті, що тимчасово перебувають на території України.

У статті 2 цього Декрету вказано, що резиденти і нерезиденти мають право бути власниками валютних цінностей, що знаходяться на території України. Резиденти мають право бути власниками також валютних цінностей, що знаходяться за межами України, крім випадків, передбачених законодавчими актами України.

Резиденти і нерезиденти мають право здійснювати валютні операції з урахуванням обмежень, встановлених цим Декретом та іншими актами валютного законодавства України.

У статті 5 Декрету № 15-93 визначено, що операції з валютними цінностями здійснюються на підставі генеральних та індивідуальних ліцензій НБУ.

У частині четвертій названої статті перераховано випадки, у разі яких індивідуальні ліцензії видаються резидентам і нерезидентам на здійснення разової валютної операції на період, необхідний для здійснення такої операції.

Індивідуальної ліцензії потребують такі операції: а) вивезення, переказування і пересилання за межі України валютних цінностей, за винятком:

вивезення, переказування і пересилання за межі України фізичними особами - резидентами іноземної валюти на суму, що визначається НБУ;

вивезення, переказування і пересилання за межі України фізичними особами - резидентами і нерезидентами іноземної валюти, яка була раніше ввезена ними в Україну на законних підставах;

платежів у іноземній валюті, що здійснюються резидентами за межі України на виконання зобов'язань у цій валюті перед нерезидентами щодо оплати продукції, послуг, робіт, прав інтелектуальної власності та інших майнових прав, за винятком оплати валютних цінностей та за договорами (страховими полісами, свідоцтвами, сертифікатами) страхування життя;

платежів у іноземній валюті за межі України у вигляді процентів за кредити, доходу (прибутку) від іноземних інвестицій;

вивезення за межі України іноземної інвестиції в іноземній валюті, раніше здійсненої на території України, в разі припинення інвестиційної діяльності;

платежів у іноземній валюті за межі України у вигляді плати за послуги з аеронавігаційного обслуговування повітряних суден, що справляється Європейською організацією з безпеки аеронавігації (Євроконтроль) відповідно до Багатосторонньої угоди про сплату маршрутних зборів, вчиненої в м. Брюсселі 12 лютого 1981 року, та інших міжнародних договорів;

переказ інвестором (представництвом іноземного інвестора на території України) за межі України іноземної валюти іншим інвесторам за відповідною угодою про розподіл продукції;

б) ввезення, переказування, пересилання в Україну валюти України, за винятком випадків, передбачених пунктом 2 статті 3 цього Декрету;

в) надання і одержання резидентами кредитів в іноземній валюті, якщо терміни і суми таких кредитів перевищують встановлені законодавством межі;

г) використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави, за винятком оплати в іноземній валюті за товари, роботи, послуги, а також оплати праці, на тимчасово окупованій території України;

д) розміщення валютних цінностей на рахунках і у вкладах за межами України, за винятком:

відкриття фізичними особами - резидентами рахунків у іноземній валюті на час їх перебування за кордоном;

відкриття кореспондентських рахунків уповноваженими банками;

відкриття рахунків у іноземній валюті резидентами, зазначеними в абзаці четвертому пункту 5 статті 1 цього Декрету;

відкриття рахунків у іноземній валюті інвесторами - учасниками угод про розподіл продукції, в тому числі представництвами іноземних інвесторів за угодами про розподіл продукції;

е) здійснення інвестицій за кордон, у тому числі шляхом придбання цінних паперів, за винятком цінних паперів або інших корпоративних прав, отриманих фізичними особами - резидентами як дарунок або у спадщину.

У частині четвертій статті 5 Декрету № 15-93 наведено вичерпний перелік обставин, за яких особа, яка здійснює валютну операцію, має отримати на її здійснення індивідуальну ліцензію. Декретом № 15-93 не передбачено обов'язку в отриманні індивідуальної ліцензії на передачу/отримання між фізичними особами - резидентами/нерезидентами, які перебувають в Україні, іноземної валюти в позику.

Статтю 524 ЦК України визначено, що зобов'язання має бути виражене у грошовій одиниці України - гривні. Сторони можуть визначити грошовий еквівалент зобов'язання в іноземній валюті.

Статтю 533 ЦК України встановлено, що грошове зобов'язання має бути виконане у гривнях.

Якщо у зобов'язанні визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті у гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом.

Заборони на виконання грошового зобов'язання у іноземній валюті, у якій воно зазначено у договорі, чинне законодавство не містить.

Із аналізу наведених правових норм можна зробити висновок, що гривня як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України. Сторони, якими можуть бути як резиденти, так і нерезиденти - фізичні особи, які перебувають на території України, у разі укладення цивільно-правових угод, які виконуються на території України, можуть визначити в грошовому зобов'язанні грошовий еквівалент в іноземній валюті. Відсутня заборона на укладення цивільних правочинів, предметом яких є іноземна валюта, крім використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави, за винятком оплати в іноземній валюті за товари, роботи, послуги, а також оплати праці, на тимчасово окупованій території України. У разі отримання у позику іноземної валюти позичальник зобов'язаний, якщо інше не передбачене законом чи договором, повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики), тобто таку ж суму коштів у іноземній валюті, яка отримана у позику.

Тому як укладення, так і виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті, зокрема позики, не суперечить чинному законодавству.

Суд має право ухвалити рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті, при цьому з огляду на положення частини першої статті 1046 ЦК України, а також частини першої статті 1049 ЦК України належним виконанням зобов'язання з боку позичальника є повернення коштів у строки, у розмірі та саме у тій валюті, яка визначена договором позики, а не в усіх випадках та безумовно в національній валюті України.

Крім того, висновки про можливість ухвалення судом рішення про стягнення боргу в іноземній валюті містяться й у постанові Великої Палати Верховного Суду від 04 липня 2018 року в справі № 14-134цс18.

Враховуючи викладене, а також зміст договору позики, яка вважається повернутою в момент передання позикодавцеві речей, визначених родовими ознаками, або зарахування грошової суми, що позичалася, на його банківський рахунок (частина третя статті 1049 ЦК України).

Велика Палата Верховного Суду вважає за необхідне відступити від правового висновку, викладеного у постанові Верховного Суду України від 02 липня 2014 року в справі № 6-79цс14, а також у постанові Верховного Суду від 25 липня 2018 року в справі №

Що стосується можливості і порядку визначення в рішенні суду еквівалента суми боргу в національній валюті, то Велика Палата Верховного Суду зазначає, що нею висловлена правова позиція з цього приводу, яку викладено у постанові від 04 липня 2018 року в справі № 14-134цс18. Велика Палата Верховного Суду вказала, що зазначення судом у своєму рішенні двох грошових сум, які необхідно стягнути з боржника, внесло двозначність до розуміння суті обов'язку боржника, який має бути виконаний примусово за участю державного виконавця. У разі зазначення у судовому рішенні про стягнення суми коштів в іноземній валюті з визначенням еквівалента такої суми у гривні стягувачеві має бути перерахована вказана у резолютивній частині судового рішення сума в іноземній валюті, а не її еквівалент у гривні.

Щодо розгляду справи по суті, то Велика Палата Верховного Суду вказує таке.

Частиною другою статті 1047 ЦК України передбачено, що на підтвердження укладення договору позики та його умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей.

Згідно зі статтею 1049 ЦК України позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику у строк та у порядку, що встановлені договором.

Договір є обов'язковим для виконання сторонами (стаття 629 ЦК України).

Згідно зі статтею 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу та 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором або законом.

Суди попередніх інстанцій установили, що між сторонами існують договірні правовідносини з позики, позичальником не виконані зобов'язання перед позикодавцем, кошти, отримані у позику, не повернуті, врахували встановлену статтею 204 ЦК України презумпцію правомірності правочину та зробили обґрунтований висновок про наявність правових підстав для стягнення з ОСОБА_4 на користь позивача заборгованості у валюті, визначеній договором.

Разом з тим, із висновками судів у частині визначення 3 % річних у гривні погодитися не можна.

Відповідно до частини першої статті 509 ЦК України зобов'язання є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії, а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

У контексті статей 524, 533-535, 625 ЦК України можна зробити висновок, що грошовим є зобов'язання, яке виражається в грошових одиницях України (грошовому еквіваленті в іноземній валюті чи в іноземній валюті), таке правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана сплатити гроші на користь другої сторони (кредитора), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку.

Оскільки стаття 625 ЦК України розміщена в розділі I «Загальні положення про зобов'язання» книги 5 ЦК України, то вона поширює свою дію на всі зобов'язання, якщо інше не передбачено в спеціальних нормах, які регулюють суспільні відносини з приводу виникнення, зміни чи припинення окремих видів зобов'язань.

Передбачене частиною другою статті 625 ЦК України нарахування 3 % річних має компенсаційний, а не штрафний характер, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у отриманні компенсації від боржника. Такі висновки містяться, зокрема, у постанові Верховного Суду України від 06 червня 2012 року №6-49цс12, і Велика Палата Верховного Суду не вбачає підстав для відступу від такої позиції.

У частині другій статті 625 ЦК України прямо зазначено, що 3 % річних визначаються від простроченої суми за весь час прострочення.

Тому при обрахунку 3 % річних за основу має братися прострочена сума, визначена у договорі чи судовому рішенні, а не її еквівалент у національній валюті України.

У цьому випадку Велика Палата Верховного Суду погодилась із висновками судів першої та апеляційної інстанцій про стягнення з відповідача заборгованості саме в іноземній валюті, тобто прострочене зобов'язання визначене у розмірі 13 000,00 доларів США, що передбачає і нарахування 3 % річних саме з 13 000,00 доларів США.

Цивільне законодавство містить загальні умови виконання зобов'язання, що полягають у його виконанні належним чином відповідно до умов договору та вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться (стаття 526 ЦК України).

Принцип належного виконання полягає в тому, що виконання має бути проведене: належними сторонами; щодо належного предмета; у належний спосіб; у належний строк (термін); у належному місці.

Відповідно до пункту 30.1 статті 30 Закону України від 05 квітня 2001 року № 2346-III «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» моментом виконання грошового зобов'язання є дата зарахування коштів на рахунок кредитора або видачі їх йому готівкою.

Отже, 3 % річних розраховуються з урахуванням боргу у розмірі 13 000,00 доларів США, помноженого на кількість днів прострочення, які вираховуються з дня, наступного за днем, передбаченим у договорі для його виконання, а саме з 01 лютого 2016 року до дня ухвалення судового рішення, у даному випадку постанови Великої Палати Верховного Суду, що становить 1081 день, помноженого на 3, поділеного на 100 та поділеного на 365 (днів у році).

Тобто $13\,000,00 \text{ доларів США} \times 1081 \text{ день} \times 3 : 100 : 365 = 1\,155,04 \text{ доларів США}$.

Оскільки на день перегляду судового рішення касаційним судом боргове зобов'язання не виконане, Велика Палата Верховного Суду здійснила розрахунок 3 % річних з урахуванням належного тлумачення частини другої статті 625 ЦК України. Тому у цій частині судові рішення підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення відповідно до статті 412 ЦПК України.

Велика Палата Верховного Суду не погоджується із висновком суду першої інстанції про необхідність зазначення в судовому рішенні, що стягнено підлягає сума боргу, зазначена в розписці у доларах США, із перерахунком вказаної суми у гривнях за офіційним курсом НБУ, встановленим на день платежу. Вважає, що суд першої інстанції помилково послався на правову позицію, викладену Верховним Судом України у постанові від **21 грудня 2016 року в справі 6-1672цс16, оскільки у названій справі судами встановлено, що за умовами договору позики від 15 жовтня 2013 року позикодавець передав у власність позичальнику строком до 15 жовтня 2015 року грошові кошти в розмірі 32 760,00 грн, що є еквівалентом 4 000,00 доларів США (пункт 1 договору), позика отримана у гривнях, однак її еквівалент визначено в іноземній валюті. У справі, що розглядається та у спірному договорі позики від 17 грудня 2015 року зобов'язання виражене у валюті - доларах США, а грошовий еквівалент, тобто сума коштів у національній валюті України, не визначався.**

Вказаним договором не встановлено іншого порядку повернення боргу та не передбачено його визначення в грошовому еквіваленті до національної валюти України - гривні, тому правових підстав для перерахунку у гривні зазначеного боргу в розмірі 13 000,00 доларів США за офіційним курсом НБУ не вбачається.

Вказані порушення залишилися поза увагою й апеляційного суду, а тому рішення судів попередніх інстанцій на підставі статті 412 ЦПК України підлягають зміні в цій частині.

Оскільки судові рішення змінюються та скасовуються в частині з ухваленням нового рішення, при цьому предмет спору з урахуванням ціни позову збільшено за рахунок стягнутих на користь позивача 3 % річних, судом першої інстанції вирішено питання про розподіл судових витрат пропорційно задоволеним позовним вимогам у максимальному розмірі, правових підстав для нового розподілу судових витрат у зв'язку із розглядом справи у суді першої інстанції та апеляційної інстанції не вбачається, а також підлягають залишенню за ОСОБА_4 понесені останнім витрати у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції.

Велика Палата Верховного Суду за наслідками розгляду робить такі висновки.

Частиною першою статті 1046 ЦК України передбачено, що за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості.

Відповідно до частини першої статті 1049 ЦК України позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позику (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором.

Відповідно до статті 192 ЦК України іноземна валюта може використовуватися в Україні у випадках і в порядку, встановлених законом.

Гривня має статус універсального платіжного засобу, який без обмежень приймається на всій території України, однак обіг іноземної валюти обумовлений вимогами спеціального законодавства України.

Такі випадки передбачені статтею 193, частиною четвертою статті 524 ЦК України, Законом України від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність», Декретом Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 року № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» (далі - Декрет № 15-93), Законом України від 23 вересня 1994 року № 185/94-ВР «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті».

Гривня як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України. Сторони, якими можуть бути як резиденти, так і нерезиденти - фізичні особи, які перебувають на території України, у разі укладення цивільно-правових угод, які виконуються на території України, можуть визначити в грошовому зобов'язанні грошовий еквівалент в іноземній валюті. Відсутня заборона на укладення цивільних правочинів, предметом яких є іноземна валюта, крім використання іноземної валюти на території України як засобу платежу або як застави, за винятком оплати в іноземній валюті за товари, роботи, послуги, а також оплати праці, на тимчасово окупованій території України. У разі отримання у позику іноземної валюти позичальник зобов'язаний, якщо інше не передбачене законом чи договором, повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики), тобто таку ж суму коштів у іноземній валюті, яка отримана у позику.

Тому як укладення, так і виконання договірних зобов'язань в іноземній валюті, зокрема позики, не суперечить чинному законодавству.

Суд має право ухвалити рішення про стягнення грошової суми в іноземній валюті, при цьому з огляду на положення частини першої статті 1046 ЦК України, а також частини першої статті 1049 ЦК України належним виконанням зобов'язання з боку позичальника є повернення коштів у строки, у розмірі та саме у тій валюті, яка визначена договором позики, а не в усіх випадках та безумовно в національній валюті України.

Згідно зі статтею 625 ЦК України боржник, який прострочив виконання грошового зобов'язання, на вимогу кредитора зобов'язаний сплатити суму боргу та 3 % річних від простроченої суми, якщо інший розмір відсотків не встановлений договором або законом.

Оскільки стаття 625 ЦК України розміщена в розділі I «Загальні положення про зобов'язання» книги 5 ЦК України, то вона поширює свою дію на всі зобов'язання, якщо інше не передбачено в спеціальних нормах, які регулюють суспільні відносини з приводу виникнення, зміни чи припинення окремих видів зобов'язань.

Передбачене частиною другою статті 625 ЦК України нарахування 3 % річних має компенсаційний, а не штрафний характер, оскільки є способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у отриманні компенсації від боржника.

При обрахунку 3 % річних за основу має братися прострочена сума, визначена у договорі чи судовому рішенні, а не її еквівалент у національній валюті України.

3 % річних розраховуються з урахуванням простроченої суми, визначеної у відповідній валюті, помноженої на кількість днів прострочення, які вираховуються з дня, наступного за днем, передбаченим у договорі для його виконання до дня ухвалення рішення, помноженого на 3, поділеного на 100 та поділеного на 365 (днів у році).

Керуючись статтями 141, 259, 263, 400, 402, 403, 409, 410, 412, 415-419 ЦПК України, Велика Палата Верховного Суду

ПОСТАНОВИЛА:

Касаційну скаргу ОСОБА_4 задовольнити частково.

Рішення Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 06 лютого 2017 року та постанову Апеляційного суду Київської області від 16 січня 2018 року змінити, виключити із судових рішень вказівку про здійснення перерахунку суми, що підлягає сплаті у гривнях за офіційним курсом долара США на день платежу.

У частині стягнення 10 734,01 грн - 3 % річних - рішення судів скасувати та ухвалити в цій частині нове рішення.

Стягнути з ОСОБА_4 (ідентифікаційний код НОМЕР_1, адреса: АДРЕСА_2) на користь ОСОБА_3 (ідентифікаційний код НОМЕР_2, адреса: 04050, АДРЕСА_1) 1 155,04 доларів США (одну тисячу сто п'ятдесят п'ять доларів США чотири центи) - 3 % річних.

В іншій частині щодо стягнення 13 000,00 доларів США основного боргу рішення Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 06 лютого 2017 року та постанову Апеляційного суду Київської області від 16 січня 2018 року залишити без змін.

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття, є остаточною й оскарженню не підлягає.

Суддя-доповідач О.М. СитнікСудді:

Н. О. Антонюк Н. П. Лященко

С. В. Бакуліна О. Б. Прокопенко

В. В. Британчук Л. І. Рогач

Д. А. Гудима І. В. Саприкіна

В. І. Данішевська О.С. Ткачук

О. Р. Кібенко В. Ю. Уркевич

В. С. Князєв О. Г. Яновська

Л. М.Лобойко